

foto's: Harriët van der Veen

Museum om de hoek 6

10 oktober 2017

De lange adem

Dinsdagavond 10 oktober 2017, kom binnen bij alweer de zesde editie van Museum om de Hoek! De Studio van Pakhuis de Zwijger stroomt vol met fanatieke museumbezoekers uit grotendeels Amsterdam, van wie de helft zelf een museaal initiatief heeft: buurtmuseum dan wel geregistreerd museum. Voor we het weten start een discussie over 'wat is een buurtmuseum?' Maar die vraag is al uitgebreid in eerdere edities aan bod gekomen, dus daar steekt Gian van Grunsven –inmiddels huismoderator van deze serie– een stokje voor. "Een buurtmuseum verhoudt zich tot de buurt." De eerste edities van Museum om de Hoek stonden in het teken van de grootste uitdaging voor een buurtmuseum. Dat bleek niet 'het contact met de buurt' maar 'een lange adem'. Vervolgens werd de wereldwijd gehanteerde term *participatiemuseum* geïntroduceerd: de bezoeker is deel van de collectie, gaat er in op. [Verslagen van eerdere edities¹.] Vanavond draait om de vraag: Hoe onderhoud je duurzaam contact met de gemeenschap, ook als je er zelf geen onderdeel van uitmaakt? Daartoe zijn bevlogen praktijkexperts uitgenodigd. Met als eerste Riemer Knoop, lector cultureel erfgoed aan de Reinwardt Academie die ons een helicoptervisie mee wil geven.

Een krimpende afstand tot het onderwerp

Riemer noemt het *Participatory museum* van Nina Simon. Dit boek uit 2010 en de opvolger *Relevance* staan vol met Nederlandse voorbeelden en worden naar hartenlust gebruikt door vriend en vijand. Gebruik en gedrag van publiek tot onderwerpen veranderden, van *receptive* tot *participation*. "We zijn vergeten dat ons land sinds de jaren 70 voorloper is van interactie met kunstvoorwerpen." Neem de omgang van Nederland met monumenten. Riemer toont een grafiek die de beweging van erfgoed laat zien. Van erfgoed als overal buitenstaande, statische wetenschappelijke sector naar erfgoed als zich ontwikkelend materiaal voor maatschappelijke discussie. Riemer gaf een lezing in Shanghai waar de toekomst van een enorm kanaal, cultureel erfgoed, op tafel lag. De Chinezen krabden zich op de kop: Hoe maken we dit monument levend? Riemer toonde hen de Stelling van Amsterdam: 26 forten die er domweg lagen en in 20 jaar toegeëigend zijn als kunstwerk of *wellnesscentrum*. Dit impliceert dat erfgoed niet langer is gevrijwaard maar wordt 'aangeraakt'. Zulke ontwikkelingen gaan niet zonder slag of stoot en vragen een lange adem, laagdrempelige aanpak, durf om iets weg te halen en aansluiten bij wat er lokaal leeft. Onder de naam *Straatwaarden* doet Riemer's vakgroep hier onderzoek naar. Wie mag meedoen? Hoe ontstaat engagement? Van object naar relatie, van directief naar collaboratief – is deze beweging voor een nieuw initiatief makkelijker? Riemer denkt van wel. Voor oude, bekende instituties is het lastig om iets anders te gaan doen. Vertrouwen van de buurt genereert ook verplichting. Gian vat de gedachten van veel mensen uit het publiek samen: Dit willen we allemaal wel maar het kost geld! Riemer steekt hen een hart onder de riem: "Struikelen is niet erg, je struikelt drie keer en de vierde keer ben je een levensvatbare plant."

Begrijpelijker dan woorden

Roos Wattel van Wat Telt en Maren Siebert, hoofd educatie van fotografiemuseum Foam en doventolk Renske verhalen over hun project *Musea* in Gebaren. Hoe is het om als horend museum te werken met de dove gemeenschap? Voor Maren valt of staat dat met sleutelfiguren. Roos is

zo iemand. Zij richtte in 2014 Wat Telt op, een organisatie voor toegankelijkheid van kunst- en cultuurinstellingen voor doven en slechthorenden. Haar motto is 'toegankelijkheid komt van twee kanten'. De samenwerking is een succes, Maren noemt het de perfecte match. Door heel Nederland, van het Van Abbe tot Groninger Museum, zijn musea toegankelijker

geworden voor doven en zijn 13 dove gidsen getraind die in gebarentaal museumrondleidingen doen. Met als resultaat meer dan 1000 bezoekers. De dove rondleidingen leveren een onverwachte bonus op voor de horenden: gebarentaal brengt kleur aan kunstwerken, is intuïtief, visueel, staat dicht bij de kunst en is soms zelfs begrijpelijker dan woorden. Ook niet-sprekers van gebarentaal schuiven daarom vaak aan. Roos legt uit dat veel horenden doofheid zien als handicap, terwijl de dovengemeenschap zich een linguïstische minderheidsgroep voelt met een eigen cultuur, taal en geschiedenis. Niet voor te stellen is dat gebarentaal tot 1980 verboden was; doven moesten zich aanpassen aan de horende maatschappij. Dit maakt de dovengemeenschap hecht.

Waarom is een museum met beeldend werk eigenlijk niet toegankelijk voor doven? Dat begint al met moeizame communicatie bij de kassa. Daarnaast spelen audiotours een steeds grotere rol, ten koste van geschreven toelichting bij kunstwerken. Onderliggend probleem is dat dovenonderwijs gericht is op taal en communiceren, niet op kunst en cultuur. Doven hebben daarom een cultuurachterstand, voelen zich niet thuis in musea. Niet veel anders dan andere meertaligen. Roos' ambitie is om via doofheid kunst en cultuur op een andere, visuele manier te beleven. Samenwerken is lastig maar vruchtbaar. De lange adem van Riemer komt hen bekend voor. "Je moet erkennen dat je veel niet weet", aldus Maren. Roos geeft aan dat oprechte interesse betekent dat je toegankelijkheid niet ziet als extraatje, een last zelfs, maar als gedeelde verantwoordelijkheid. Door langdurig kritisch samen te werken, met elkaars kracht kun je een brug slaan tussen twee netwerken.

Het publiek vanavond is wel nieuwsgierig: Kunnen museummedewerkers nu gebarentaal? De baliemedewerkers van Foam kennen basisgebaren zoals 'welkom' en 'hier is de wc' en ook andere musea hebben interesse. En groeit de bereidheid om dove medewerkers in dienst te nemen? Het Rijksmuseum wil dat. De dove gemeenschap moet zelf nog wennen aan kunst en cultuur. En er is 50% werkloosheid onder doven. Hier zijn parallellen te trekken met mensen met een immigrantenachtergrond: financiële – en taalbarrières spelen een negatieve rol. En Maren noemt het rolmodeleffect. Als je jezelf nooit gerepresenteerd ziet in een museumdocent wordt het moeilijk. In het Tropenmuseum Junior ontstonden geweldige kruisverbindingen toen mensen elkaar Marokkaans trommelen gingen leren. Dus wie weet, binnenkort. Roos hoopt op een *ripple* effect: inclusiviteit niet als trend maar van alle musea van Nederland.

Verhalen leveren altijd verhalen op

Uit Rotterdam is hier Linda Malherbe, flamboyante oprichter van het Verhalenhuis Belvédère dat verhalen van mensen en gemeenschappen in Katendrecht zichtbaar maakt. Katendrecht is van oudsher de Rotterdamse aankomstwijk, vol migrantenverhalen. In 2008 ontstaan uit een project om met cultureel maatschappelijk ondernemers, gemeente en corporaties stadsdeel Zuid aan te pakken en daar de buurt bij te betrekken. Ze creëerden een wandel-expositie met foto's van groepen uit Zuid, van de Surinaamse zangvogelvereniging tot de havenwerkers. "Fijn dat jullie doen wat je doet in Rotterdam Zuid!" De trots geportretteerde groepen zagen hun foto pas op de expositie en werden zo letterlijk het project ingetrokken. "Zo gemakkelijk is het, je brengt een hele beweging op gang." Er was veel scepsis om de expositie buiten op de kade te tonen, "dat blijft geen twee weken staan". Niks was minder waar: pas na 1,5 jaar expositie konden de groepen hun eigen foto ophalen. Gaandeweg ontdekten Linda en haar collega's methodieken via hun culturele processen. Verhalen leveren altijd verhalen op. Sleutfiguren uit de gemeenschappen betrekken, mensen actief bezoeken en lokken, een heel lange adem hebben, op een lichtvoetige manier moeilijke onderwerpen aankaarten (zoals de schenking van Bulgaarse busjes aan het Rotterdam Museum, immers cultureel erfgoed van de stad).

En: eten verbindt. In de volkskeuken van het verhalenhuis koken Rotterdammers en vertellen hun verhaal. Zwaan kleef aan creëert ontmoeting en er wordt samengewerkt met o.a. het Wereldmuseum en 'Vertelkunst' in scholen. Het Verhalenhuis wordt gerund door meer dan 140 vrijwilligers en –sinds ze in het cultuurplan zijn opgenomen– twee betaalde medewerkers en freelancers. Toen in 2012 het pand gesloopt dreigde te worden is het Verhalenhuis

samen met zakenpartner Deloitte participerende obligaties gaan uitgeven. Nu heeft Belvédère jaarlijks 15000 gebruikers.

En dan natuurlijk: Het Bert Hana Museum!

Bert is inmiddels anderhalf jaar museumdirecteur, tevens onderwerp van het museum. “Welke relatie heb ik met mijn bezoekers?” Hij vraagt het aan een van de vaste bezoekers, zijn vriendin. Die zit net even op de wc: “Kom je hier vaak?” “Ik woon hier!” “Dus vaak.” Heeft de bezoeker een duurzame relatie met het museum? Daarvoor raadpleegt Bert een relatie-therapeut. Die raadt hem aan een goede relatie met zichzelf op te bouwen, “de rest is reflectie.” Nou, dat kunnen we wel aan Bert overlaten. “Ik ben niet voor niks een museum over mezelf begonnen.” Om te weten wat er gebeurt als Bert zelf niet in zijn museum is, plaatst hij een geheime camera. Van de beelden van een wild feest trekt hij vervolgens wit weg. Moraal van het verhaal: Zorg dat je een goede relatie hebt met jezelf, betrek iedereen en vooral: ga nooit weg!

Vervangbaar?

Gian legt Linda, Roos en Maren een dilemma voor: Hoe maak ik mezelf vervangbaar in de band met de community? Museum Amsterdam Noord had een goedbezochte expositie over de arbeidersgeschiedenis, maar de oud-arbeiders komen niet naar de volgende expositie over immigratie. Linda raadt aan om altijd de vertaling naar *hun* stad te maken en hen er bij te slepen. Dat gaat ver: huis aan huis aanbellen, eten maken. “Als ze het snappen gaan ze het zelf organiseren. Duurzaamheid is de toekomst.” En als je zelf wegvalt? “Ik geef niet zomaar telefoonnummers als iemand vraagt ‘Doe mij acht Chinezen.’” Bouwen aan sleutelfiguren, dat gaat niet vanzelf. Roos geeft aan dat draagvlak vanuit de organisatie belangrijk is, slechts 1 contactpersoon is kwetsbaar en kan niet de hele gemeenschap vertegenwoordigen. Leg daar ook duidelijke afspraken over vast. Toehoorder Mike de Kreek vindt het geen reëel dilemma: “Je werkt vanuit een oprechte interesse. In Engelse musea staan relaties centraal, niet vraag en aanbod. Dit vraagt een enorme draagkracht van een museum maar is wel de toekomst.” Iemand werkzaam bij een museum legt voor dat ze altijd enorm haar best moet doen om collega's te betrekken. “Het moet door de hele organisatie gedragen worden anders gaat het niet.” Linda ziet dit zo: “Vroeger had je procedures over hoe collecties te bewaren. Nu is betrokkenheid vastleggen nodig voor behoud van je instelling.” Een tweede dilemma is hoe je gemeenschappen betreft zonder betweterig te zijn? Dat vraagt om oprechte interesse, wederkerigheid – zoals de sprekers van vanavond werken eigenlijk. Roos: “Als je niet betweterig wil zijn, moet je niet betweterig doen. Begin samen, in plaats van in een laat stadium ideetjes op te halen. Dat is het eigenlijk maar dan moet je dat wel gaan doen!” Kortom, zegt Gian: “Kijk eerst naar jezelf, zoals de therapeut van Bert Hana adviseerde.”

Gian bedankt de sprekers en publiek voor de praktische en fijne opstakers! Op naar 27 oktober, de verjaardag van Amsterdam. Museum om de Hoek viert dat mee in de buurtmusea.

Verslag: Karien van Assendelft
www.communicatiemakelaar.info

1 <http://museumzondermuren.com/?pid=programmas&sid=85&f=actueel>